

УДК 81'28

Лазарєва О.Я., Ковтун О.О.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ГАЛУЗЯХ: ЗАКОНОМІРНОСТІ Й ТЕНДЕНЦІЇ.

Розширення економічного та наукового співробітництва, прозорість кордонів призвели до того, що в Україну прилинув потік іноземних товарів, послуг і технологій. Найбільш показовими сферами з цієї точки зору є високотехнологічні галузі, зокрема мобільний зв'язок й оргтехніка. За даними спеціалістів, кількість абонентів мобільного зв'язку в Україні вже перевищує 55 мільйонів (!), що значно більше за кількість населення. Цілком природно, що разом з найновішими засобами зв'язку в наше життя і в нашу мову увійшли нові слова на позначення нових понять.

Запозичення – невід'ємна складова процесу функціонування й історичної зміни мови, одне з основних джерел поповнення словарного запасу. Активізація процесу запозичень з 80-х років минулого сторіччя стала однією з характерних ознак для російської та української мов в цілому. Запозичення особливо помітні в економіці, фінансовій сфері, комерційній діяльності, комп'ютерній техніці та інших сферах. Причини такого явища відображені в багатьох роботах, присвячених запозиченням – в основному термінів - в різних предметних галузях [1, с. 58], [2, с. 152]. Основні шляхи запозичень широко відомі й описані, наприклад, у праці Д'якова А.С. [3].

Серед багатьох причин запозичень найбільше зараз проявляються наступні. По-перше це часовий фактор. В умовах стрімкого наповнення ринку імпортованими продуктами, супроводжуваними технічною документацією іноземною мовою, суспільство просто змушене приймати вже наявні іноземні терміни. Саме бізнес, а не фахівці з мови, диктує час впровадження нових слів. На наш погляд, ще однією причиною повального використання запозичень лексики замість національної є особистісний фактор. Часто технічну й супроводжувальну документацію перекладають не дуже кваліфіковані фахівці або взагалі комп'ютерні програми. Нерідко фахівці й люди, що їх наслідують у використанні спеціальної лексики, піддаються моді на все закордонне, хибно вважаючи, що іноземні слова зроблять їхню мову більш значущою, більш вагомою, викличуть більше поваги як до висококваліфікованих спеціалістів. Так з'являються слова типу *акцептування* замість абсолютно рівнозначного слова *прийняття*, *аттачмент* замість *додаток* тощо.

Метою нашого дослідження є аналіз процесів адаптування запозиченої лексики. При цьому ми не концентруємось на якомусь одному аспекті цього явища, а намагаємось поглянути на ці процеси з різних боків, фіксуючи скоріш тенденції та закономірності. **Об'єктом** дослідження цієї роботи було обрано

підмову періодичних видань в сфері мобільного зв'язку і оргтехніки (МЗіОТ) російською мовою. Видання повністю українською мовою в цій галузі практично відсутні. Останнім часом з'являються україномовні публікації в журналах та на інтернет-сайтах, але вони найчастіше перекладаються з російської за допомогою комп'ютерних перекладачів. Тому ці переклади здебільшого виглядають анекдотично, наприклад: «*За допомогою двухмегапиксельной SVGA камери з цифровим Zoom 4 можна запечатліть знаменні події вашого життя*». Тому як приклади ми наводимо саме російську лексику, але вважаємо, що в українській процесі запозичення в досліджуваній галузі проходять тими же шляхами.

Запозичена лексика розглядається як **предмет дослідження**. Ми свідомо аналізуємо саме лексику, а не термінологію, оскільки цікавими є не тільки суто терміни даної сфери, але й їхнє лінгвістичне оточення та співвідношення з термінами й лексикою суміжних галузей.

Текстові матеріали для дослідження були взяті з журналів з комп'ютерної та мобільної техніки загальним обсягом біля 60000 слів, що дає достатні статистичні підстави говорити про тенденції та обсяги запозичень. Навіть з першого погляду, просто гортаючи сторінки, можна помітити, що тексти перенасичені іншомовною лексикою. Більш детальний аналіз показує, що запозичення складають до 10% в кожному тексті. Фрази типу «*На фронтальной панели находится мультиформатный кард-ридер, а на тыльной – еще один USB-порт и видеовыход D-sub*», де з 15 слів 7 мають іншомовне походження, є цілком показовими. Вже з цього прикладу можна побачити, що запозичення мають неоднорідну структуру, різні характеристики, тому вважаємо доцільним розглянути різні аспекти засвоєння запозиченої лексики.

Запозичення помітні вже на рівні **алфавіту**. Велика кількість лексем просто записана латиницею – в їхньому початковому вигляді. Це свідчить не тільки про неможливість в деяких випадках передати лексему засобами мови-реципієнта, пов'язану з особливостями вимови в мові-джерелі, як, наприклад, слова *Bluetooth, freeware*, але частіше про особливий стиль, прийнятий в «навколокомп'ютерному» співтоваристві. Найчастіше зберігається первинне написання іноземних фірм, назв програмних продуктів або пристроїв: *Adobe, Microsoft, Matchbox, Familiar Linux*. Тексти професійних журналів містять також численні скорочення також записаних латиницею: *GPS, DVD, USB, iPOD*. Нерідко також зустрічаються сполучення, записані через дефіс, в яких одна з частин пишеться латиницею, а друга - кирилицею: *Web-дизайн, TV-тюнер, Wi-Fi-адаптер, barebone-комплект*. Зазначимо, що й російсько- або україномовна частина в цих сполученнях також часто є запозиченим словом. Зустрічаються й зовсім повсякденні слова: *сезон back-to-school, week-end*. На наш погляд, всі ці приклади свідчать про появу ще одного роду запозичень – **безпосереднього** запозичення, яке не може розглядатися як окремий випадок прямого. При безпосередньому запозиченні лексема не стає частиною системи мови-реципієнта, а виступає як знак. При цьому, якщо він стає елементом

дискурсу, цей знак все ж потребує прочитування в усному мовленні, що на наш погляд викликає певні складності й варіанти у вимові. Крім того, читачами таких спеціалізованих видань можуть бути люди, не настільки знайомі з іноземною мовою, щоб повністю зрозуміти текст, перенасичений такими елементами.

Основною **мовою-джерелом** запозичених слів в сфері МЗіОТ є англійська. І це очевидно, оскільки сама технологія й продукція цієї сфери має в основному американські коріння. Так слова *чип, геймер, слот, фішинг, блоггинг* запозичені саме з англійської. Поширені також інтернаціоналізми, джерелом яких є латина та грецька мова: *ергономика, артефакт, гарнитура, мобільний, стилус*. Слова, запозичені з інших мов, зустрічаються рідше: *брандмауэр* (від нім. *Brand* – пожежа, *вогнище й Mauer* - стіна); *анонс* (від фр. *annonse* – об'ява, повідомлення). Слово *брандмауэр* має також й англійський еквівалент *firewall* (дослівно *вогняна стіна*), який, однак, використовується тільки в первинному написанні.

За **часом використання** можна виділити запозичення традиційні для даної сфери й науково-технічної лексики взагалі: *адаптировать, альтернативный, концепция, неординарный, парадигма* й відносно нові: *кредл, роуминг, блог, гейм, контент*, які з'явилися в нашій мові тільки в зв'язку з розвитком даної сфери діяльності. Використання першої групи – в основному інтернаціоналізмів – є невід'ємною ознакою науково-технічного стилю і будь-якої предметної галузі. Джерелом більшості інтернаціоналізмів є латина, яка ще з середньовіччя була мовою науки. Саме латиною були закладені основи наукової термінології майже всіх дисциплін. Навіть після того, як національні мови поступово виштовхнули латину з наукової літератури, її сліди залишились в усіх мовах і всіх галузях. Нові запозичення характерні здебільшого для галузі МЗіОТ і суміжних галузей, наприклад комп'ютерної техніки. Статистичні оцінки текстів аналізованої предметної галузі показали, що кількість «старих» і «нових» запозичень приблизно однакова.

Сфера застосування запозиченої лексики, виявленої в аналізованих джерелах, не обмежується тільки МЗіОТ. І це очевидно, бо жоден, навіть вузькоспеціалізований, текст не може містити лише фахову лексику. Діапазон тематик в текстах МЗіОТ досить широкий. Велику частину запозичень складають економічні терміни: *вендор, реселлер, ребрендинг* тощо. Їхня частка у загальній кількості запозичень складає до 15%. Ця статистика має повністю природне пояснення. По-перше, сфера мобільної техніки є не стільки технічною галуззю, скільки потужною бізнесовою сферою. По-друге, наявність в ній великої кількості запозичень також пояснюється стрімким розвитком ринкових відносин в економіці, які в свою чергу були «запозичені» разом з термінологією. Іншу велику частку «немобільної» лексики складає лексика сфери масової інформації та шоу-бізнесу: *ньосмейкер, мультимедиа, роуд-шоу, сиквел*. Крім того, в текстах МЗіОТ багато інтернаціональних слів на позначення загальнонаукових понять: *феномен, трансформировать,*

тактильний, преференція, опція; а також загальноновживаних слів: *ажютаж, бутик, имидж, інтерьер, мегаполис*. Й, звичайно, левову частку складають специфічні для даної галузі терміни: *апгрейд, аттач, браузер, виджет, десктоп, джукбокс, зум, кард-ридер, кэш-буфер, моноблок*.

Запозичені слова, адаптуючись в російській та українській мовах, набувають різноманітного **стилістичного забарвлення**. Більшість лексики, з урахуванням професійної направленості досліджуваних першоджерел, носить нейтральний характер: *лэптоп, утилита, принтер*. Однак часто стилістично нейтральні в англійській мові слова набувають функціонально обумовлене знижене стилістичне забарвлення: грубовато-фамільярне, іронічно-зневажливе або просто розмовно-невимушене: *смайлик (smile), мобилка – мобильник – мобила (mobile), проц* (від нейтрального *процессор*), *флешка (flash), аська* (від скорочення *ICQ*), *винда (Windows), дрова* (від *драйвер*). Поява стилістичних варіантів свідчить про стійке вростання нових слів у нашу мову. Носії мови сприймають їх вже як невід'ємний елемент мови, що піддається звичайним правилам словозміни та словотвору.

Фонетичне оформлення багатьох запозичених слів часто нестійке. Так, зустрічаються варіанти *браузер - броузер; пиксел - пиксель; дистрибуция – дистрибьюция; дистрибьютер – дистрибьютор; плеерофон – плеерфон*. Нестійкою також є передача деяких префіксів, наприклад, англійського *re-*: *редизайн, реинжиниринг – римейк, ритейл*. Більшість же запозичених слів вже набули стійкого написання: *кулер, зум, трансфер*.

Здатність запозиченої лексики вживатися в нову мову зовсім не означає, що вона стає його органічною частиною. Багато слів мають незвичні, сторонні для російської та української мов буквосполучення, найчастіше в фінальній частині слова. Найбільш показовими є такі закінчення, як: *-инг* (*роуминг, консалтинг, аутсорсинг, блоггинг*); *-ер* (*браузер, органайзер, адаптер*); *-дж* (*имидж, картридж*); *-дл, -бл* (*кредл, лейбл*); *-йм* (*мэйнфрейм, гейм*); *-айн* (*онлайн, дизайн*); *-ент* (*аттачмент; контент*).

З часом більшість запозичених слів вступають у взаємодію з російською або українською лексикою і поступово асимілюються нею, стають з позасистемного явища явищем системним і піддаються також **граматичній (морфологічній) адаптації**. За схожістю кінцевих елементів (фіналей), мовний матеріал розподіляється на відповідні групи. Найбільш численну групу складають іменники – всього біля 72%, серед яких 73% складають іменники чоловічого роду, 20% - жіночого роду і біля 1% - середнього роду. Наступна за чисельністю група – прикметники: 18%. Дієслова складають приблизно 2%. Найменша група – прислівники (0,7%). Перевагу іменників чоловічого роду можна легко пояснити потужним механізмом уподібнення вже існуючим моделям мови, що запозичує. Більшість англійських слів закінчуються на приголосний або німе *-e*: *gadget - гэджет, cooler - кулер, game - гейм, mainframe - мэйнфрейм, sample - сэмпл*. Тому і в російській, і в українській мовах вони набувають характерного для іменників чоловічого роду

оформлення, тобто звичайно відсутнє закінчення. Розподіл іменників за родами має чисто фонетичну природу, оскільки в англійській неживі (а часто й живі) іменники не мають формальних ознак роду, тому в мові-реципієнті запозичені іменники набувають ознаки роду у відповідності до звучання.

Форми утворення **множини** запозичених іменників, як правило, відповідають правилам російської мови. Для чоловічого роду це традиційні закінчення *-и*: *блоги, дисплеи, моноблоки, треки*; *-ы*: *баннеры, геймеры, клоны, плагины*; закінчення *-а* серед досліджуваних запозичень не зустрічалось; для жіночого *-и*: *консоли, опции*; *-ы*: *утилиты*. Деякі іменники при запозиченні різними предметними галузями мають й відмінні форми множини. Характерним прикладом такого явища може служити англійське слово *chip* (*тріска, стружка, тонка скибочка* тощо). В досліджуваній нами підмові МЗіОТ це слово має значення *мікросхема*, успадковане від первинного англійського значення *стружка*, оскільки традиційно мікросхеми будувались на кремнієвих стружках. Форми однини і множини не відрізняються оригінальністю: *чип – чипы*. Коли ж слово *chip* використовується в іншій сфері – повсякденній, побутовій, воно набуває значення *тонка скибочка* (в основному смаженої картоплі). Там це слово запозичується одразу у множині, що свідчить про сингуляризацію, яка породжує форму множини *чипсы*. Сингуляризація є достатньо поширеним явищем для запозичених слів і характерна в основному для розмовного стилю. Згадаємо хоча б *шузы, баксы, клипсы, джинсы, бутсы* тощо.

В результаті досліджень різних аспектів процесу запозичень в сфері МЗіОТ можна зробити наступні **висновки**:

1) останнім часом в російській та українській мовах з'явилась велика кількість запозичень, особливо в галузях, пов'язаних з новими технологіями (комп'ютери, оргтехніка, мобільний зв'язок), а також в галузі економіки й засобів масової інформації;

2) основною мовою-джерелом запозичень в сфері МЗіОТ є англійська;

3) однією з тенденцій, характерною для сфери МЗіОТ, є поява так званого безпосереднього запозичення (використання в мові-реципієнті слів й словосполучень в їх первинному вигляді). Такі запозичення викликають складнощі як для візуального їх сприйняття людьми, що не володіють іноземною мовою, так і часто для вимови;

4) фонетичне оформлення запозичень часто нестійке, що приводить до появи варіантів; крім того, запозичення часто містять буквосполучення, не характерні для російської або української мов;

5) запозичені слова морфологічно адаптуються в російській та українській мовах, приймаючи граматичні характеристики у відповідності до їхнього фонетичного оформлення;

6) запозичення є досить природним процесом, однак його масштаби й не завжди вдале використання викликають занепокоєння. У цьому контексті цілком доречно згадати досвід проведення мовної політики у Франції. Дбаючи

про збереження своєї мови як основи культури, французи на законодавчому рівні обмежують використання іншомовних слів за умови, що існують французькі з тим же значенням. І питання для нас не в тому, щоб штучно замінити вже звичні інтернаціональні терміни українськими неологізмами. Проблема в тому, що процес запозичення нових слів залишається поки ще практично безконтрольним як з боку держави, так і з боку лінгвістів.

Література

1. Крысин Л.П. Иноязычные слова в современной жизни // Русский язык конца XX столетия. - М., 1996.
2. Розен Е.В. Новые слова и устойчивые словосочетания в немецком языке. - М., 1991.
3. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.

Анотація

Стаття присвячена аналізу одного з аспектів словотворення – запозичення іншомовної лексики. Розглядаються процеси запозичення у високотехнологічних сферах. Досліджено великий обсяг текстових матеріалів з мобільної та оргтехніки. Показано, що запозичення в таких галузях складає до 10% лексики. Звертається увага на здебільшого необґрунтовану перенасиченість спеціальної літератури запозиченнями.

Ключові слова: запозичення, словотворення, мобільна та оргтехніка, адаптування.

Аннотация

Статья посвящена анализу одного из аспектов словообразования – заимствования иностранной лексики. Рассматриваются процессы заимствования в высокотехнологичных сферах. Исследуется большой объем текстовых материалов по мобильной и оргтехнике. Показано, что заимствования в таких отраслях составляют до 10% лексики. Обращается внимание на зачастую необоснованное перенасыщение специальной литературы заимствованиями.

Ключевые слова: заимствования, словообразование, мобильная и оргтехника, адаптирование.

Summary

The article deals with the analysis of one of the word-formation aspects, foreign borrowings. The process of borrowing in hi-tech branches is discussed. A great body of text sources on mobile and office equipment is studied. It is shown that the borrowings in the vocabulary of such spheres amount up to 10%. The attention is paid to frequently groundless excessiveness of borrowings in special literature.

Keywords: borrowings, word-formation, mobile and office equipment, embedding.